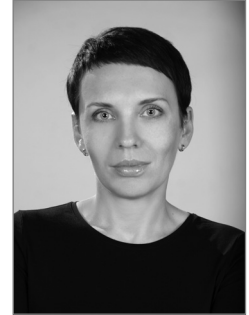

ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА

Ірина НАСТАСЯК

доцент кафедри теорії та філософії права
Львівського національного університету
імені Івана Франка,
кандидат юридичних наук, доцент

УДК 340.116

ТИПОЛОГІЗАЦІЯ ЧИ КЛАСИФІКАЦІЯ СУЧАСНИХ ПРАВОВИХ СИСТЕМ СВІТУ?

Стрімкий розвиток і зміна правопорядку супроводжуються розширенням сфер правової уніфікації, яка дає змогу усунути перешкоди на шляху до тісної взаємодії правових систем світу, а також національних та міждержавних правових систем. Водночас забезпечити таку взаємодію можливо завдяки не лише правовій уніфікації, а й формуванню правового механізму взаємодії, що надасть можливість запобігти уніформізму і зберегти правову багатоманітність.

Умова формування такого механізму – знання закономірностей розвитку всіх типів правових систем. Тому актуальними донині є питання групування сучасних правових систем світу. Ще донедавна для цього використовували класифікацію правових систем світу за різноманітними критеріями. Однак це не дало бажаних результатів, а класифікаційні групи не забезпечили обґрунтованого бачення правової цілісності. Крім того, у юридичній літературі немає однозначної позиції науковців щодо критеріїв означеної класифікації. Вбачається, що забезпечити цілісне уявлення про правову карту світу під силу іншому методу пізнання – типологізації.

В українській і зарубіжній літературі питання класифікації правових систем висвітлювали у своїх працях Х. Бехруз, Р. Да-

від, А. Есмен, Х. Кьотц, А. Леві-Ульман, Ж. Леже, М. Марченко, К. Осаке, А. Саїдов, О. Скакун, Ю. Тіхоміров, К. Цвайгерт. Водночас проблема типологізації сучасних правових систем є малодослідженою, щоправда, окремі її аспекти розглядали Л. Луць, С. Маркова-Мурашова, Л. Удовика.

Наявні всі підстави стверджувати про актуальність дослідження типологізації сучасних правових систем світу, адже досі не вирішено чимало важливих питань, зокрема щодо: поняття типологізації як наукового методу, юридичних критеріїв типологізації правових систем, організації знань про типи й типологізацію у цілісну систему.

Мета цієї статті – обґрунтувати переваги типологізації над класифікацією в дослідженні сучасних правових систем світу.

Питання класифікації правових систем світу висвітлюються в літературі як з порівняльного правознавства, так і загальної теорії права. Проте найбільше уваги цій проблематиці приділяли упродовж тривалого періоду саме представники порівняльного правознавства. При цьому вони використовували різноманітні критерії класифікації: історичні, географічні, расові, етнічні, культурологічні, світоглядні тощо.

© Настасяк І., 2014

Так, Р. Давід виокремлював романо-германську, англосаксонську (загального права), соціалістичну, релігійну, традиційну правові сім'ї [1, 26–34].

Х. Кьотц і К. Цвайгерт підтримали позицію П. Армінйона, Б. Нольде та М. Вольфа, щоправда, внесли зміни у класифікацію національних правових систем і виокремили вісім правових сімей: 1) романську; 2) германську; 3) скандинавську; 4) загального права; 5) соціалістичного права; 6) права країн Далекого Сходу; 7) ісламського права; 8) індуського права [2, 117].

А. Саїдов відстоював класифікацію на такі правові сім'ї: 1) загального права; 2) романо-германську; 3) скандинавську; 4) латиноамериканську; 5) соціалістичну; 6) мусульманську; 7) індуську; 8) звичаєву; 9) далекосхідну [3, 244].

К. Осаке поділяє всі правові системи світу на релігійні та нерелігійні. До релігійної групи він відносить: мусульманське (ісламське право); єврейське (іудейське) право; канонічне (католицької церкви) право; право Хінду (Індія) – застосовується лише до деяких відносин. Нерелігійну групу він поділяє на: західне право (романо-германське, англо-американське, змішане континентальне та загальне, скандинавське); незахідне право (південно-східне азійське, африканське звичаєве, племінне право американських індіанців); квазізахідне право (соціалістичне право) [4, 142].

В. Синюков виокремлює такі правові сім'ї: загального права, романо-германську, слов'янську, звичаєво-традиційну, мусульманську, індуську (індуське право) [5, 200].

М. Савчин називає лише три великі типи: західне право, незахідні типи та змішані типи [6, 139].

Х. Бехруз виділяє такі правові сім'ї: сім'я традиційного (звичаєвого) права; сім'я традиційно-етичного (далекосхідного) права; сім'я релігійного права (юдейське, індуське, ісламське право); сім'я законодавчого права (романо-германська); сім'я прецедентного (загального) права; сім'я змішаного права (латиноамериканська і скандинавська) [7, 105].

О. Скакун поділяє правові системи світу на світські та релігійні; віддиференційо-

вані та невіддиференційовані, а також на такі, як: романо-германські, англо-американські, змішані, релігійні, традиційні, соціалістичні [8, 67–70].

В. Чіркін виокремлює мусульманські правові системи, тоталітарно-соціалістичні, ліберальні, частково соціально капіталістичні системи [9, 66].

Варто зазначити, що і в сучасній юридичній літературі кількість критеріїв класифікації правових систем не зменшилася. Загалом серед основних із них у порівняльному правознавстві уже понад століття здебільшого виокремлюють: особливості історичного формування правових систем; загальну структуру та відмінні ознаки; ступінь подібності до іншого права або походження від нього; расову ознаку; внутрішньосистемні ознаки; великі культурні сфери; ідеологію та юридичну техніку; правовий стиль; види джерел права; елементи загальної та правової культури; правові традиції; взаємопов'язані критерії: історія правових систем, система джерел права, структура правової системи; один (простий) чи декілька (складний) критеріїв.

Наведений перелік критеріїв, як і класифікаційних видів, не є вичерпним, адже, як зауважив Р. Роджер, «... у юриспруденції існує майже стільки класифікацій, скільки існує компаративістів» [10, 27].

Немає єдиної думки і щодо класифікаційної одиниці, результату класифікації, це: сім'я правових систем (Р. Давід); правовий стиль (К. Цвайгерт, Х. Кьотц); форма правових систем (І. Сабо); група правових систем, правопорядок, правова культура тощо. Однак найбільш використовуваним є термін «правова сім'я», хоча ще Р. Давід наголошував, що поняттю «правова сім'я» не відповідає певна біологічна реальність, воно використовується лише в дидактичних цілях для виявлення подібного і відмінного в системах чинного права [1, 20].

При цьому, як зазначає В. Синюков, жодна із класифікацій правових сімей не є вичерпною для правових систем світу [2, 200]. Зрештою, вона і не в змозі бути вичерпною або ж дати цілісне уявлення про сучасну правову карту світу. Адже кла-

сифікація затребувана тільки для конкретного напрямку дослідження, оскільки застосовується за умови виявлення закономірностей лише щодо певної сторони об'єкта. Класифікаційною одиницею є клас, рід, вид.

Варто звернути увагу й на те, що класифікація повинна здійснюватися за однією ознакою, що є її підставою. Якщо ж наявні декілька ознак, вони є підставою для декількох класифікацій. Для класифікації правових явищ це мають бути юридичні ознаки, а не релігійні, моральні, етнічні, соціальні тощо.

Водночас класифікація є нейтральною до сутності досліджуваних явищ, тому що не може здійснюватися за набором суттєвих ознак, і цим відрізняється від іншого методу наукового пізнання – типологізації.

Типологізація спрямована на формування уявлень про єдиний набір істотних ознак, що розкривають сутність відповідного явища. Здійснюється вона за критеріями, які формуються шляхом виявлення й аналізу ознак певного явища, встановлення найістотніших з-поміж них, на підставі яких обґрунтовується формування типу досліджуваних об'єктів. Складовою частиною цього процесу є типізація (виявлення найістотніших ознак), а результатом – формування (конструювання) типу (зразка), на підставі якого досліджуються правові явища.

Мета типологізації полягає у дослідженні різних сторін об'єкта, використанні властивостей з усієї системи зв'язків та абстрагуванні від низки властивостей задля визначення тих, що характерні для певного типу. Отже, основною типологізаційною одиницею є тип – зразок певних явищ та процесів, що містять необхідний і достатній набір суттєвих ознак для їх групування [11, 8]. Водночас мета типологізації – це не лише пізнання складних об'єктів та їх ідентифікація, а й організація знань про типи, типові характеристики в науку типологію.

Здійснюючи аналіз сучасної правової карти світу, яка досить багатоманітна, варто послуговуватися найбільш доцільним для її дослідження науковим мето-

дом – типологізацією з базовим поняттям «правова система суспільства».

Трактуючи правову систему суспільства як цілісну, структурно впорядковану за допомогою правових засобів стійку взаємодію суб'єктів права, спрямовану на досягнення правопорядку, наголосимо, що це поняття, ця пізнавальна конструкція надає дослідникові низку можливостей, зокрема: аналізувати правову систему як певну сторону правової дійсності, виявляти закономірності її структурних частин (інституційної, функційної та нормативної, які є необхідними і доцільними), характеризувати її статичну і динамічну. Своєю чергою, аналіз інституційної, функційної та нормативної частин дає змогу виявити їхні найістотніші ознаки та сконструювати тип правової системи, на підставі якого можна здійснити ідентифікацію правових систем, визначаючи ідентифікаційний код для кожного типу правових систем, а також угрупувати правові системи у відповідні типи.

Усе це сприяє формуванню юридичних критеріїв типологізації правових систем світу. Основою для критеріїв типологізації є юридичні ознаки правової системи як цілого, а також доцільність та необхідність її структурних частин – інституційної (суб'єктів права), функційної (зв'язків між суб'єктами права), нормативної (правових засобів, що забезпечують стійкість цих зв'язків). Особливості правотворчих повноважень системоутворювальних суб'єктів права, їхня питома вага дають змогу виявляти юридичні ознаки інституційної, частини правової системи; особливості розмежування правотворчої, правозастосовної та правотлумачної діяльності і специфіку кожної з них – юридичні ознаки функційної частини; особливості правових засобів – юридичні ознаки нормативної частини.

Важливим для формування ідентифікаційного коду відповідного типу правових систем є й рівень нормативності, який визначається питомою вагою спеціальних правових засобів у механізмі правового впливу. Оскільки основною функцією цих правових засобів є впорядкування су-

спільних відносин, то саме їх питома вага дає змогу визначити рівень нормативності правової системи.

Параметри ідентифікаційного коду кожного типу правових систем можуть доповнюватися додатковими ознаками, як-от: характер норм права; способи об'єктивації; питома вага загальносоціальних засобів, що використовуються у системах, у яких відсутні спеціальні чи загальні правові засоби; механізм забезпечення реалізації норм права тощо.

Наприклад, ідентифікаційними ознаками правових систем континентального (романо-германського) типу права є: широкі нормотворчі повноваження правотворчих суб'єктів; чітке розмежування правотворчої, правозастосовної та правотлумачної діяльності; високий рівень нормативності механізму правового впливу.

Додаткові ознаки цього типу – наявність органів конституційного правосуддя; значна кількість норм загального (абстрактного) характеру; домінуюча роль норм матеріального права; поділ системи права на галузі, на публічне і приватне право; ієрархія нормативно-правових актів (Конституція, закони, підзаконні нормативні акти); наявність багатьох кодифікованих актів.

Натомість ідентифікаційними ознаками правової системи загального (англо-американського) типу права є: звужені нормотворчі повноваження у правотворчих суб'єктів; наявність нормотворчих повноважень у вищих судових органів; відсутність чіткого розмежування правотворчої, правозастосовної та правотлумачної діяльності; середній рівень нормативності.

До додаткових ознак цього типу правових систем варто віднести: конкретизований характер норм права; домінуючу роль норм процесуального права; поділ системи права за інститутами права на загальне право, право справедливості та статутне право; панівне значення нормативно-правового прецеденту; казуальний характер системи; наявність значної кількості консолідованих актів.

Вказані юридичні критерії – набір юридичних ознак інституційної, функційної та нормативної частин, а також рівень нормативності правової системи – дають можливість виокремлювати такі основні типи сучасних правових систем світу, як: романо-германський (континентальний); англо-американський (загальний); змішаний; міждержавно-правовий.

Як уже зазначалося, базовим у дослідженні типологізації є поняття «правова система суспільства». І якщо досліджувати правові явища за допомогою вказаної правової (юридичної) пізнавальної конструкції, то виправдано, що й критерії типологізації правових систем світу мають бути юридичними. Отож запропоновані науковцями критерії (історичні, культурологічні, етнічні, релігійні) класифікації правових систем не в змозі забезпечити цілісне уявлення про сутність відповідного правового феномену.

Перші спроби сформулювати критерії типологізації належать Л. Луць, яка запропонувала для дослідження сучасних правових систем світу застосовувати юридичні критерії виокремлення типів правових систем, що ґрунтуються на особливостях інституційної, функційної та нормативної частин, а також на відповідному рівні механізму правового впливу. Це, за словами ученої, дає змогу виокремити основні типи сучасних правових систем світу, котрі є найбільш узагальненими: континентальний, загальний, змішаний, а також обґрунтувати існування такого нового типу правових систем, як міждержавно-правовий [12, 401–402].

Однак варто зазначити, що запропонований підхід є лише науковою гіпотезою і потребує глибокого, всебічного, наукового аналізу, у результаті проведення якого можна буде мати цілісне уявлення про сучасну правову карту світу, типологізаційні особливості правового розвитку, міжтипові зв'язки та взаємозв'язки національних і міждержавно-правових систем. І це можливо здійснити за умови змістовного наповнення положень про юридичні критерії типологізації сучасних правових систем світу.

Список використаних джерел:

1. Давид Р. Основные правовые системы современности / Р. Давид, К. Жоффре-Спинози; пер. с фр. В.А. Туманова. – М.: Междунар. отношения, 2009. – 456 с.
2. Цвайгерт К. Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права: в 2 т. / К. Цвайгерт, Х. Кётц. – М., 1998. – Т. 1. – 480 с.
3. Саидов А.Х. Сравнительное правоведение (основные правовые системы современности): учеб. / А.Х. Саидов; отв. ред. В.А. Туманов. – [2-е изд., доп. и перераб.]. – М.: Юристъ, 2009. – 510 с.
4. Осаке К. Сравнительное правоведение: схематический комментарий / К. Осаке. – М.: Юристъ, 2008. – 830 с.
5. Синюков В.М. Российская правовая система. Введение в общую теорию / В.М. Синюков. – [2-е изд., доп.]. – М.: Норма, 2010. – 672 с.
6. Савчин М.В. Порівняльне правознавство. Загальна частина: навч. посіб. / М.В. Савчин. – К.: Центр учбової літератури, 2005. – 288 с.
7. Бехруз Х. Порівняльне правознавство: підруч. / Х. Бехруз. – Одеса: Фенікс, 2009. – 464 с.
8. Скакун О.Ф. Общее сравнительное правоведение: основные типы (семьи) правовых систем мира: [учеб. для студ. вуз.] / О.Ф. Скакун. – К.: Ін Юре, 2008. – 464 с.
9. Чиркин В.С. Классификация современных правовых систем и правовых семей: формационно-цивилизационный подход / В.С. Чиркин // Сравнительное правоведение в условиях интеграции государств: матер. II Междунар. конгресса сравнительного правоведения (г. Москва, 3 декабря 2012 г.) / отв. ред. Ю.А. Тихомиров, В.И. Лафитский. – М.: Ин-т законодательства и сравнительного правоведения при Прав. РФ: ИНФРА-М, 2013. – 240 с.
10. Rodiere R. Theorie generale du droit / R. Rodiere. – Paris, 1946. – S. 17–18.
11. Луць Л.А. Типологізація сучасних правових систем світу / Л.А. Луць. – К.; Сімферополь: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Логос, 2007. – Вип. 3. – 23 с.
12. Луць Л.А. Загальна теорія держави і права: навч.-метод. посіб. (за кредитно-модульною системою) / Л.А. Луць. – К.: Атіка, 2008. – 412 с.

Ірина НАСТАСЯК

**ТИПОЛОГІЗАЦІЯ ЧИ КЛАСИФІКАЦІЯ
СУЧАСНИХ ПРАВОВИХ СИСТЕМ СВІТУ?**

У статті запропоновано порівняльну характеристику типологізації та класифікації правових систем світу. Доведено, що, здійснюючи аналіз сучасної правової карти світу, яка є досить багатоманітною, варто послугоуватися найбільш доцільним для її дослідження науковим методом – типологізацією з базовим поняттям «правова система суспільства». Акцентовано увагу на необхідності змістовного наповнення положень про юридичні критерії типологізації сучасних правових систем світу.

Ключові слова: типологізація; класифікація; правова система суспільства; тип правової системи; юридичні критерії.

Ірина НАСТАСЯК

**ТИПОЛОГИЗАЦИЯ ИЛИ КЛАССИФИКАЦИЯ
СОВРЕМЕННЫХ ПРАВОВЫХ СИСТЕМ МИРА?**

В статье предложено сравнительную характеристику типологизации и классификации правовых систем мира. Доказано, что, осуществляя анализ современной правовой карты мира, которая является достаточно многообразной, следует пользоваться наибо-

лее целесообразным для ее исследования научным методом – типологизацией с базовым понятием «правовая система общества». Акцентируется внимание на необходимости содержательного наполнения положений о юридических критериях типологизации современных правовых систем мира.

Ключевые слова: типологизация; классификация; правовая система общества; тип правовой системы; юридические критерии.

Iryna NASTASYAK

TYPOLOGIZATION OR CLASSIFICATION OF MODERN LEGAL SYSTEMS OF THE WORLD?

This article propounds a comparative characteristic of the typologization and classification of legal systems of the world. It is proved that in conducting an analysis of a current legal map of the world, which is rather diverse, one should use the most appropriate for its study scientific method – typologization, with the basic concept of «legal system of society». The need for the meaningful content of the provisions of the legal criteria of the typology of modern legal systems of the world is emphasized.

Keywords: typologization; classification; legal system of society; type of legal system; legal criteria.

